

werpen bestaat die als vanzelf interessant zouden zijn voldoet niet en datzelfde geldt voor het op nostalgie gestoelde Openluchtmuseum in Bokrijk.

Museale presentaties krijgen over het algemeen weinig aandacht binnen de historische vakwereld omdat ze vaak als weinig wetenschappelijk of oppervlakkig worden gezien. Vergeten wordt dat ze anderzijds voor een groot publiek zeer beeldbepalend zijn, net als televisie of film. Voor een deel hebben de tentoonstellersmakers dat gebrek aan belangstelling aan zichzelf te danken door inderdaad te veel te simplificeren, te bevestigend te zijn in de beelden die ze oproepen en veel te weinig vragen te stellen; kortom onvoldoende kritisch en vernieuwend zijn. De theorie van de autonome kunst die door sommige kunsthistorisch geschoolde conservatoren nog wordt aangehangen en waarin sprake is van een universele schoonheid die iedereen kan waarnemen en geen uitleg behoeft, is daarbij niet behulpzaam. Gielen spoort de tentoonstellersmakers aan provocatiever te zijn en te experimenteren. Daarbij kan aangehaakt worden bij de in deze studie naar voren komende wens van het publiek om meer context en meer informatie over het thema en de getoonde objecten. Ooit in een museum een bijschrijft bij een object gezien met een vraagteken?

Veel van Gielen's kritiekpunten en oplossingen kan ik delen. Gezien de invloed die museale presentaties kunnen hebben op de beeldvorming, is het in een tijd dat het verleden weer met regelmaat door de politiek gebruikt wordt om hun politieke boodschappen te onderbouwen (VOC-mentaliteit, Trots op Nederland) van groot belang dat museale presentaties wetenschappelijk goed onderbouwd zijn, kritisch, genuanceerd et cetera.

Beleidsmakers hebben de neiging al te gemakkelijk gebruik te maken van het verleden om beleid ten aanzien van collectieve identiteit, gemeenschapsvorming, saamhorigheid en dergelijke te legitimeren. Erfgoedbeheerders ondersteunen dat beleid om overheidssubsidies binnen te halen. Gielen gelooft daar niet in. Wel kan een 'democratisch erfgoedbeleid dat erkenning geeft aan het verleden van hoog tot laag, van autochtoon en allochtoon, van jong en oud [...] bijdragen tot cultureel burgerschap'.

Het boek van Gielen is eigenlijk meer een onderzoeksrapportage dan een betoog maar van harte aan te bevelen voor al diegenen die zich met erfgoed bezig houden en verantwoordelijk zijn voor de presentatie daarvan. Want wat voor de Vlaamse musea geldt, geldt in gelijke mate voor veel presentaties van erfgoed in Nederland.

J.P. Sigmond, Oegstgeest (psigmond@xs4all.nl)

MIDDELEEUWEN EN NIEUWE GESCHIEDENIS

Bruaene, A.-L. Van, *Om beters wille. Rederijkerskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008, 376 blz., €34,50, ISBN 978 90 5356 561 2).

De conclusie waarmee Anne-Laure Van Bruaene's *Om beters wille. Rederijerskamers en de stedelijke cultuur in de Zuidelijke Nederlanden (1400-1650)* eindigt, namelijk dat zich in de Zuidelijke Nederlanden in de vijftiende en zestiende eeuw een bijzonder dynamische stedelijke cultuur vormde waarbinnen de basis werd gelegd voor het 'mirakel' van de Gouden Eeuw in (voornamelijk) de Noordelijke Nederlanden, laat zich niet lezen zonder flarden van eeuwenlange animositeit tussen België en Nederland in gedachten te krijgen. Verloren voetbalwedstrijden, Belgenmoppen, een oorlog waarin Nederland maar tien dagen stand hield: sprake van strijd was er al heel lang. Van Bruaene wil de inzichten over die strijd aanvullen door een belangrijke, onderbelichte episode uit de ontstaansgeschiedenis van beide landen te bestuderen. Ze vestigt in haar boek de aandacht op het ontstaan van stedelijke culturen – een breder begrip dan 'steden' –, die in Zuid-Nederland de bakermat voor het urbanisatieproces zouden hebben gelegd dat de Republiek in de zeventiende eeuw tot grote hoogten deed stijgen.

Van Bruaene deed dit onderzoek in het kader van het VNC-project 'Rederijers: conformisten en rebellen. Literatuur, cultuur en stedelijke netwerken', dat werd uitgevoerd tussen 1998 tot 2001. Als sociaal-historische mediëviste werd ze in dit project geflankeerd door Arjan van Dixhoorn, die parallel aan Van Bruaene een onderzoek uitvoerde naar de organisatie en betekenis voor Noord-Nederlandse rederijerskamers, en door Bart Ramakers, die als postdoc literair-historisch onderzoek deed naar Haarlemse rederijers en hun producten.

De Brabantse en Vlaamse rederijerskamers die Van Bruaene bestudeerde, zijn interessant in het kader van de vraag naar het urbanisatieproces omdat in die kamers gewone stedelingen zich in – losjes gezegd – 'gildenverband' toelegden op toneel en lyriek, zowel voor eigen publiek als ook voor grote openbare feestelijkheden als optochten en wedstrijden. Van Bruaene onderzocht 227 rederijerskamers, en beperkte dit onderzoek door uitsluitend historische aspecten te bestuderen. De literaire producten liet zij buiten beschouwing. Dat is, gezien de omvang van haar bronnenmateriaal en de rijkdom die zich daarin schuil bleek te houden, een begrijpelijke beperking, die in het tweede deel van haar studie over de inhoudelijke inbreng van rederijers in de stedelijke cultuur wel tot een wat onhandige constructie leidt. Om die inhoudelijke inbreng te reconstrueren, gebruikt Van Bruaene voornamelijk de statuten van rederijerskamers. Die blijken vooral het gedrag *binnen* de kamer te hebben willen sturen, en laten niet zien dat de rederijers een breder beschavingsoffensief voor de buitenwereld tot doel hadden (anders dan Pleij ooit op basis van bestudering van één van die statuten constateerde). Zoals Van Bruaene zelf opmerkt (249), is dat resultaat mogelijk niet veelzeggend: de statuten waren bedoeld voor intern gebruik, en als daarin geen intentie tot publiekssturing wordt aangetroffen, betekent dat niet dat dergelijke sturing in de praktijk niet kon plaatsvinden.

In het eerste deel van haar studie concentreert Van Bruaene zich op andere bronnen. Ze brengt, bijvoorbeeld door het achterhalen van de beroepen van de leden van rederijerskamer, een overzicht tot stand van hun sociale inbedding, en hun relatie tot stad, vorst, Reformatie en Opstand. Dat doet ze zorgvuldig

en overtuigend, in veel detail, en met een helder zicht op de (soms beperkte) waarde van haar bronnen. Glashelder wordt waar gegevens ontbreken, hoe voorzichtig zaken geïnterpreteerd moeten worden, en wat de reikwijdte van bepaalde conclusies is. De analyses van deze bronnen hadden naar mijn idee meer onderbouwd mogen worden met een theoretisch fundament. Zo kritisch en analytisch als Van Bruaene is in het gebruik van (literair-)historische studies over het onderwerp dat zij bestudeert – in vrijwel elk hoofdstuk treft de lezer een interessante visie op een aspect van de historiografie –, zo stilzwijgend is zij over de wetenschappelijke discussie over de hantering van termen als ‘identiteit’, ‘identiteitsvorming’ en ‘netwerk’. Een duidelijke uitleg over het gebruik van het analyse-instrumentarium ontbreekt, en sommige termen (zoals sociabiliteit) duiken in een enkel hoofdstuk op, om dan weer uit het zicht te raken.

Uiteindelijk maakt dit haar conclusie minder sterk: omdat het proces van identiteitsvorming onder de zuidelijke rederijders in relatief vage termen beschreven wordt, is ook niet helemaal duidelijk geworden hoe het proces dat zich in Zuid-Nederland al in de vijftiende en zestiende eeuw afspeelde verbonden is met wat zich in de zeventiende eeuw in de Republiek manifesteerde. Hoorden de Noord-Nederlandse rederijders en hun publiek ook tot de invloedssferen van de zuidelijke rederijders? En hoe heeft hun netwerk zich dan verbonden met het Noorden? Het zijn vragen die in het kader van dit boek misschien niet te beantwoorden waren, maar die mogelijk wel van een overtuigendere hypothese te voorzien waren geweest als aan de theoretische afbakening van begrippen als netwerken en identiteit meer aandacht was besteed.

Dit alles neemt niet weg dat in *Om beters wille* verslag wordt gedaan van een fascinerend onderzoek, waarin nauwgezetheid, waardebeoordeling van de vondsten en vermogen tot abstractie op een voorbeeldige manier gedemonstreerd worden.

Els Stronks, Universiteit Utrecht (e.stronks@uu.nl)

Holenstein, A., Maissen, Th., Prak, M. (eds.), *The Republican Alternative. The Netherlands and Switzerland compared* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008, 360 blz., €34,50, ISBN 978 90 8964 005 5).

Vreemd dat dit boek niet eerder is verschenen. Dat schrijf ik niet omdat de conferentie, waarop de bijdragen in deze bundel zijn gebaseerd, al in 2004 plaatsvond, maar omdat het onderwerp zo uitermate voor de hand ligt. Binnen het vroegmoderne Europa bestonden allerlei territoriale soevereine eenheden met een vorst aan het hoofd. Zoniet de noordelijke Nederlanden en Zwitserland. Alle reden dus om deze twee uitzonderingen op de monarchale regel eens met elkaar te vergelijken.

André Holenstein, Thomas Maissen en Maarten Prak hebben daarom een aantal historici uit beide landen bijeengebracht. Sommigen richten zich op òf

Nederland òf Zwitserland, anderen kijken meer expliciet naar dwarsverbanden en in hoeverre het ene land model stond voor het andere. Om te beginnen met dat laatste: vrijwel nooit is Zwitserland een voorbeeld voor de Nederlandse Republiek geweest. Daarvoor was het land niet belangrijk genoeg. Alleen tijdens de formatieperiode van de Republiek, in de jaren tachtig van de zestiende eeuw, keken Nederlanders naar Zwitserland als voorbeeld van een federatie van soevereine staten, als voorbeeld van hoe het ook kon (zie bijdrage Martin van Gelderen). Daarna werden de Zwitserse kantons wel eens gebruikt als ideaal van een hardwerkende, agrarische natie waar men nog eerlijk met de handen werkte en waar het grote geld nog niet het arbeidsethos en de republikeinse waarden had verziekt (onder andere in de bijdrage van Ida Nijenhuis).

Omgekeerd lag dat anders: de politiek-militaire macht en de economische bloei van Nederland maakten dat Zwitsers langdurig in de Republiek geïnteresseerd waren. De hoge mate aan religieuze tolerantie en het open beleid voor immigranten werden door sommige Zwitsers gezien als belangrijke voorwaarde voor economische expansie. In de latere achttiende eeuw, toen het relatieve verval zich begon af te tekenen, gebruikten steeds meer Zwitsers Nederland juist als model hoe het niet moest, zoals Béla Kapossy laat zien. Toen zag men vooral de nadelen van te sterke internationale verwickelingen en beschouwde men het weren van vreemdelingen als middel om de republikeinse kracht van de kantons te versterken.

De nadruk op de eigen kantonale identiteit was in het algemeen veel sterker in Zwitserland. Dat hing samen met een strikte religieuze politiek. Francisca Loetz wijst wel op opvallende uitzonderingen waarbij katholieken en calvinisten van hetzelfde kerkgebouw gebruik moesten maken, maar de lokale autoriteiten reguleerden dat allemaal, inclusief voorschriften wanneer de (calvinistische) predikant het (katholieke) 'Ave Maria' moest aanheffen. Overtuigend betoogt Willem Frijhoff dat de Republiek in naam dan wel calvinistisch was, maar dat de praktijk toch vooral zeer tolerant ten opzichte van andersdenkenden was. Het religieuze beleid werd in de regel overgelaten aan de kerkelijke gezagsdragers, en (anders dan in Zwitserland) niet aan de politieke machthebbers. Deze verdraagzaamheid leidde onder meer tot de zeer curieuze onderneming om Zwitserse Wederdopers naar Nederland te 'exporteren', zoals te lezen is in de mooie bijdrage van Stefan Altorfer-Ong. Dit was niet de enige export: daarnaast stuurde men ook Zwitserse soldaten en Zwitsers geld naar de Republiek.

De meeste andere auteurs behandelen voornamelijk politiek-theoretische opvattingen in het republicanisme van tijdgenoten en hoe zij daar in woord en beeld vorm aan gaven. Nederlanders beriepen zich daarbij vaak op de Romeinse Republiek, Zwitsers zochten het dichterbij huis: een noord-Europese, middeleeuwse republikeinse traditie. Uiteraard waren er verschillen: Nederland kende sterkere centraliserende elementen als de stadhouder, de vergaderingen van de Staten-Generaal en het natuurlijke overwicht van Holland. Voorts stond de Republiek onder voortdurende militaire dreiging, wat onder meer leidde tot zware belastingen en een hoge staatsschuld. De militaire dreiging was vrijwel afwezig in Zwitserland, aangezien zowel